

Jubileji

Prof. dr. Branko Reisp – osemdesetletnik

*Dr. Branko Reisp, april 1972
(Fotodokumentacija Oddelka za zgodovino
in uporabno umetnost NMS).*

Sredi poletja, natančno 17. julija letos, je zgodovinar, muzejski svetnik prof. dr. Branko Reisp, dopolnil 80 let. Glede na dolgoletno bivanje v Ljubljani, živi na Starem trgu, enem najlepših predelov našega glavnega mesta, sodi že med cvet njenih meščanov. Rojen je v Žireh, šolanje pa končal na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani leta 1959.

Branko Reisp sodi med naše "medicince". Na zgodovini in arheologiji je bilo v preteklosti namreč kar nekaj študentov, ki so začeli svojo študijsko kariero na drugih fakultetah, jih pa je kasneje "praljubezem" preselila na zgodovino. Med njimi, takrat je bilo študentov bistveno manj, je bil tudi "medicince" Branko. S seboj je pripeljal tudi kolegico in kasnejšo soprogo, duhovito in simpatično Sonjo, s katero preživljata jesen življenja.* Odločitev za opustitev medicine je bila po svoje težka in lahka. Težka zato, ker je prinašala medicinska stroka bistveno

drugačen položaj v družbi, kjer je veljala zgodovina za politično malo nevaren študij, lahka pa zato, ker je imel oddelek za zgodovino eno najboljših profesorskih skupin na univerzi. V ozadju pa je bila seveda "praljubezem", ki je postala glavno gonilo za strokovno in znanstveno kariero.

Prof. dr. Branko Reisp je svojo službeno kariero začel in končal v Narodnem muzeju Slovenije. Delovno mesto je bilo dokaj ugledno, človeško okolje tudi, manj pa je bila prijetna strokovna politika njegovega vodstva. Sicer izjemni izobraženec, klasični filolog in pesnik dr. Jože Kastelic, je bil bolj kot zgodovini naklonjen arheologiji in je Narodni muzej spreminjal v osrednjo slovensko arheološko strokovno in muzejsko ustanovo. Med drugim je celo podrl stalno postavitev razstave slovenske zgodovine Josipa Mala, ki je kot celote v Narodnem muzeju še vedno ni. Branko Reisp je sodeloval pri razstavi Napoleonove Ilirske province in še nekaterih drugih, sicer pa se je prelevil v knjižničarja Narodnega muzeja. Njeno izjemno bogastvo ga je povsem pre-

* Brankova žena Sonja je umrla konec septembra 2008.

vzelo, predvsem pa je v njem odkril novo torišče svojega strokovnega in znanstvenega delovanja, kar ga je dejansko povzpelo v vrh slovenske kulture. Ta je bila v prejšnjih letih politično zelo zaznamovana, predvsem pa zelo plitvih zgodovinskih korenin. Ljudje so si zelo želeli pogledov nazaj v preteklost, hoteli so se ponovno prepričati o zgodovini in veljavi slovenske kulture. S tem je sovpadalo še nekaj slučajev. Prvi je bil ta, da sta evropski in z manjšo zamudo slovenski knjižni trg dobesedno vsrkavala ponatise stari knjižnih del. Slovenci smo imeli takrat v Münchnu evropsko razgledanega sijajnega kulturnika dr. Rudolfa Trofenika, ki sta mu bili blizu tako vsebina kot tehnika reprintov. Tako je bil Branko Reisp strokovno in znanstveno soudeležen pri vrsti izdaj Valvasorjevih del pa tudi Drabosnjaka, Florjančiča, Wagnerja in drugih. Posredno je njuno sodelovanje vplivalo tudi na posnemanje tovrstne dejavnosti pri drugih založbah.

Ponatisi Valvasorjevih del so Branku Reispu sprožili zamisel o novi temeljiti preučitvi življenja in dela našega polihistorja iz 17. stoletja. V okviru možnosti, tisti časi v finančnem pogledu niso bili naklonjeni znanstvenim raziskavam v tujini, je temeljito raziskal vrsto dotlej nepojasnjenih dejstev in jih združil v disertacijo, ki jo je obranil leta 1982. Hkrati se je specializiral za zgodovino tiskarstva, knjig in knjižničarstva in postal eden vodilnih strokovnjakov svojega časa.

Valvasor, pa tudi povečano zanimanje za starejšo zgodovino, ga je pognalo še na novo raziskovalno področje, to je zgodovino gradov. V izjemni seriji kulturni in naravni spomeniki Slovenije je izšlo kar nekaj njegovih tovrstnih monografij.

Odkritje in razvitje Reispovega strokovnega področja je zelo poglobilo njegovo vlogo v slovenski zgodovinski srenji. Tako so ga leta 1983 povabili na Filozofsko fakulteto univerze v Ljubljani, kjer je v letih 1983–1989 honorarno predaval slovensko splošno in kulturno zgodovino za čas od 16. do 19.

stoletja, od 1992 pa na oddelku za bibliotekarstvo. Leta 1990 je bil izvoljen za rednega profesorja. Kakorkoli mu je univerzitetna kariera godila, pa ga je na drugi strani ovirala. Jemal jo je skrajno resno in odgovorno in zato nekaterih svojih načrtov ni uspel uresničiti. Podpisani posebno obžaluje, da ni ponatisnil "turških glasov".

Ob vsej strokovni in znanstveni karieri pa je bil Branko Reisp vselej aktiven tudi znotraj Narodnega muzeja. Kadarkoli smo potrkali na njegova vrata, nas je prijazno sprejel in pomagal. Ko je поблиže spoznal naravo in nagnjenja raziskovalca, mu je omogočil, da je delal neposredno ob knjigah. To seveda ni bilo povsem dostopno s takratno knjižničarsko filozofijo, ki se je bala prostega pristopa do knjig, dejansko pa je bilo le na ta način možno ob doglednem času priti do rezultata. Pogosto je bilo treba pregledati nekaj deset knjig, na primer statističnih publikacij, kar je pomenilo popolno zasedbo knjižnega manipulanta in onemogočanje delo drugim obiskovalcem knjižnice. Prav tako je rad pomagal s svojim znanjem, usmerjal mlajše na neznane knjige, ni pa se branil tudi funkcij v strokovnih društvih in tako še danes velja njegovo predsednikovanje ljubljanskemu zgodovinskemu društvu za enega najbolj zglednih in uspešnih.

Bibliografija prof. dr. Branka Reispa obsega 160 enot. Te so trajni spomenik njegovega dela in neizbrisen pečat, ki ga je dal slovenski znanosti. Ta, tudi na podlagi njegovih spoznanj, koraka krepko naprej. Vsekakor je tudi v svoji naslednici vodje muzejske knjižnice našel odlično strokovnjakinjo. To nedvomno kaže na prepričanje o pomembnosti stroke in dejanski ljubezni do dela. Seveda pa je veliko njegovega dela tudi v delih drugih raziskovalcev, ki so se mu pogosto tudi nehote, pozabili zahvaliti. Naj bo ta zapis ob častitljivem jubileju tudi izraz javne, iskrene in globoke zahvale.

Stane Granda

Dr. Maja Žvanut – jubilatka

Od te pomladi naprej se lahko cenjena kolegica zgodovinarica dr. Maja Žvanut, po lastnih duhovitih besedah označuje kot *sexagenaria*. Ravno je pripravila še eno svojih imenitnih muzejskih razstav, tokrat v čast petstoti obletnici rojstva Primoža Trubarja.

Jedro njenega preučevanja predstavlja prav širše obdobje iztekajočega se srednjega in nastop novega veka na Slovenskem. Predvsem jo zanima toliko časa v naši historiografiji prezrto domače plemstvo, njegov miselni svet in vsakdanje življenje, pa vrašččnost v druge sloje prebivalstva in raba slovenščine. Dr. Žvanutovo še posebno odlikuje edinstveno odkrivanje univerzalnih človeških hrepenenj in stremljenj, ki povezujejo vse čase in kraje. Njena disertacija o kranjskem plemstvu med sredino 15. in sredino 17. stoletja je izšla v standardnem, stalno navajanem delu *Od viteza do gospoda*. V svoji prvi razstavi v Narodnem muzeju Slovenije se je posvetila 16. stoletju, v naslednji je osvetlila obdobje pred njim – gotiko, pred nekaj leti pa še obdobje po njem – 17. stoletje. Njene nekonvencionalne predstavitve so vedno skrbno premišljene strukture, ne zgolj kro-

nološke premice, ampak kot čipke, stkane iz izbranih tem, ki z odprtimi vprašanji vabijo k dialogu. Vedno si uspešno prizadeva zajeti bistvo dobe, notranje vzgibe in sprejete vrednote, ki so usmerjale dogajanja na družbeni in osebni ravni. Tudi izbrane in izpiljene razprave imajo tako kot razstave skrajno izčiščen koncept in kažejo na izjemen smisel za zgodovinsko sintezo. Po eni strani gradi svoje študije na podlagi raznolikih poklicnih izkušenj v spomeniškem varstvu, arhivih in muzejstvu, po drugi pa iz široke humanistične razgledanosti v kombinaciji s sistematičnim vsakodnevnim delom z muzejskimi predmeti, s slikovnimi in pisnimi viri. Še preden ob jutrih oživijo muzejski hodniki, je Maja že na poti v arhiv, da si privoščiti kak *sočen fascikel* ali dva.

Dvajset let imam že možnost občudovati Majino pronicljivost, ki vedno zadene bistvo in ne ovinkari, ki se skuša s poglobljenim raziskovanjem vedno kompleksne preteklosti čim bolj približati resnici, torej osvetliti življenje in dogodke s čim več plati. Večkrat se s hvaležnostjo spomni svojih profesorjev, kot vsak iskreni zgodovinar pa omeni, da seveda vsaka generacija hote ali nehote reinterpretira. Dr.

Maji Žvanut je predvsem blizu preučevanje izobrazbe, vzgoje duha in srca domačega plemstva in pomena Cerkve za oblikovanje slovenskega naroda. Svoja dognanja zna preliti v čudovito preprost jezik in mojstrski slog. Ta izdajata od doma prinešeno veliko spoštovanje do vzgoje, izobrazbe in literature, ki ga deli z brati, predvsem z romanistom dr. Andrejem Capudrom. Vedno piše razumljivo in jedrnato, za vsakogar. Pred naše oči je sposobna pričarati ljudi iz mesa in krvi, z vrlinami in slabostmi. *Nič človeškega mi ni tuje*, pravi vedro.

Dr. Maja Žvanut uživa v raziskovanju in predstavljanju naše preteklosti in pove, kakšen privilegij je opravljati najlepši poklic na svetu in biti za to še plačan. Tudi mlajše kolege spodbuja k resnemu študijskemu delu. Ker jemlje zgodovino kot celoto, ki ji umetna razkosanost po strokah ne more koristiti, skuša povezovati v naših logih tako strastno zagrajene vrtičke, ki lahko sploh še niso bili obdelani ali pa v njih vlada plevel. Mladim in starim rojakom želi približati našo slavno in manj slavno zgodovino in tako že več generacij starejših osnovnošolcev uporablja njene učbenike za zgodovino, bere

napete članke in vzame v roke njeno knjigo iz zbirke *Ilustrirana zgodovina Slovencev za otroke*. Zadnje čase se posveča izobraževanju starejših, zvestih muzejskih prostovoljcev. Samoumevno ji je, da je naš osrednji muzej, tako kot je to običajno drugje po svetu, med vodilnimi izobraževalnimi in raziskovalnimi ustanovami v državi. Zato je sprejela pogosto z nehvaležnimi administrativnimi opravili združeno vlogo nosilke muzejskih raziskovalnih programov. V devetdesetih je bila glavna urednica *Kronike* in je še vedno članica uredništva. V matičnem muzeju si je uspešno prizadevala za uvedbo in prevzela uredniško vlogo serije publikacij *Viri. Gradivo za materialno kulturo Slovencev*, ki je prišla že do sedme knjige. Znanstveno in muzejsko svetnico dr. Majo Žvanut kolegi zgodovinarji spoštujemo kot nesporno znanstveno avtoriteto in iskrivo sogovornico in smo ji dali najvišje stanovsko priznanje Valvasorjevo nagrado.

Še na mnogo sočnih fasciklov, Maja!

Maja Lozar Štamcar

Ob šestdesetletnici Staneta Grande

Ljudje se za zgodovino zanimajo iz zelo različnih pobud: ene žene v njene globine in širjave prvinška radovednost, drugi se trudijo odkriti modrost, ki se (morda) skriva v posamičniških in skupinskih popotovanjih skozi čas in prostor. Tretji so spet prepričani, da nekdanjost ni samo odgovor na vprašanje, od kod prihajajo, ampak jih v polnem pomenu besede omogoča, konstituira in določa. Četrtnim je drugo – če ne celo prvo – ime za vse, kar je vredno in potrebno zanikanja. Petim je tempelj spomina, v katerem so sami nekakšni svečeniki. Komu je tudi zgolj neusahljiva zakladnica neponovljivih zgodb, hotenj in domišljije, splet stvarnosti, bolj ali manj realističnih predstav in neuresničenih načrtov, ki pa so vendarle del dejanskosti, saj so ljudje ravnali v skladu z njimi.

Prav raznovrstnost pobud, ki vodijo od kakršno koli vednost omogočajočega spomina k izkušnji in zgodovini, raziskovanje preteklosti razpira do neslutnih dimenzij. *Historia* zato ne more biti preprosto ena izmed strok ali disciplin, ampak je sinonim za brezbrežnost življenja, ki neprestano odteka iz sedanjosti v preteklost. Vse poenostavitve – najpogostejše so tiste v obliki shematizacij – dejansko vodijo k njenemu nerazumevanju. Zgodovina prenese samo celovitost: kot delnost je smešno nebogljen.

Tudi neživljenjska, neprepričljiva in nenavdušujoča. Marc Bloch pač ni brez globljega premisleka poučarjal, da obstaja samo obča zgodovina.

Na drugi strani je historiografija zaradi navezanosti na avtorja in njegovo končnost nekako "obsojena" na tematizacijo posameznih vprašanj in potemtakem na ne celovitost oziroma delnost. Izbira lahko med obravnavo posameznih (ožjih) prostorov v celotnem časovnem loku in ukvarjanjem z določenim obdobjem. Spominjam se, da je Bogo Grafenauer pri predavanjih prihajajočim generacijam slovenskih zgodovinarjev polagal na srce, naj si pridobijo izkušnjo obeh tematizacijskih pristopov. Sodil je, da je najbolje, če se vsakdo raziskovalno zaposli tako z določenim krajem oziroma področjem v različnih epohah (od pojava človeka v njem do tako rekoč včerajšnjega večera) kot s katerim od predvsem časovno opredeljenih pojavov, ki seže čez kakršno koli lokalitetno opredeljenost ali vsaj zajame zelo veliko ozemlje. Slovenci bi tako v doglednem času dobili pregled zgodovine vseh (večjih) krajev in obdobj: pogledi na diahroni osi bi se križali z onimi na sinhroni, kar bi nas privedlo k življenjski sliki nekdanjosti.

Stane Grande se je zgodovini posvetil scela; zanj ni poklic, ki si ga človek izbere, ampak področje, ki

mu je bilo podarjeno s (p)osebno obliko radovednosti. Prav slednja ga je iz novomeške gimnazije jeseni 1967 pripeljala na ljubljansko *Filozofsko fakulteto*, katere profesorji so tedaj še imeli primat pri raziskovanju večine obdobj slovenske zgodovine. Po študiju, ki ga je sklenil leta 1973, je bil zaposlen na *Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja*. Raziskoval je agrarno gospodarstvo in iz nelahke problematike obdavčevanja kmetov v obdobju 1850–1914 tudi magistriral (1978). Leta 1979 je odšel v službo na *Zgodovinski inštitut Milka Kosa*, kjer je sčasoma postal znanstveni svetnik. Na ljubljanski univerzi je bil izvoljen za docenta in izrednega profesorja, na novogoriški pa je pred nedavnim postal še ordinarij.

Stane Granda se je preizkusil tako z raziskovanjem posameznih obdobj kot z obravnavo določenih ožjih področij v velikem časovnem razponu. Prav tako ni zanemarljivo celovitosti težjih tematizacij posameznih sektorjev življenja. Od epoh so ga kot problem najbolj vznemirile tiste, ki so jih zaznamovali revolucionarni prelomi oziroma "menjave svetov". Kraji, ki jim namenja svojo kritično, a vseskozi tudi vzpodbudno neravnodušno misel, so posejani po vsem slovenskem ozemlju, še zlasti številni pa so na Dolenjskem.¹ Med področji življenja, ki se jim posveča s posebno skrbjo, sta na prvem mestu gospodarstvo in vera (v povezavi s katoliško cerkvijo).² Odnos do vseh teh tematskih krogov je za Staneta Grando svojevrstna vzporednica naklonjenosti, ki jo čuti do tako mišljenjsko kot poklicno zelo različnih ljudi v sodobnosti.

Slovinci so v 19. in 20. stoletju doživeli dve revoluciji: narodno 1848 in ljudsko (tj. komunistično) 1941–1945. Prva, ki si je za cilj zastavila sinhronizacijo našega sveta s širšim civilizacijskim okoljem, je od nekdaj veljala za neuspešno, druga, ki je hotela iz zamišljene prihodnosti narediti sedanost, pa se je v času graditve socializma prikazovala kot zadetek v črno. Brez pretiravanja je mogoče reči, da ima Stane Granda ključno vlogo pri veliki spremembi pogledov na obe prelomni dogajanji. Revolucija 1848 je po njegovi interpretaciji Slovincem zapustila dediščino, ki jih je v doglednem času vsem oviram navkljub vendarle uvrstila v krog modernih (srednje)evropskih narodov. Gibanje za nacionalno zedinjenje – tj. upravno združitev in vzpostavitev skupnega duhovnega imenovalca –, ki se je lahko v javnem prostoru pokazalo ob "izbruhu" skoraj popolne svobode marca 1848, je bilo izraz velikega soglasja intelektualcev in preprostih ljudi. Stane Granda je uspel odkriti del izvornih peticij v podporo ustanovitvi kraljestva Slovenija in dokazati, da je imela narodna zavednost pri nas že pred sredo 19.

1 Prim. S. Granda, *Dolenjska v revolucionarnem letu 1848/49*, Novo mesto 1995.

2 Prim. zlasti S. Granda, *Onim pri Bogu, sebi in znančcem*, v: F. M. Dolinar, S. Granda, Z. Pelko, R. Peskar, Škofija Novo mesto, Ljubljana 2006, str. 30–199.

stoletja tako eminentno političnoemancipacijsko dimenzijo kot množično podporo.³ Šlo je za svojevrsten plebiscit, katerega izidi so bili prepričljivo potrjeni s peticijskim gibanjem v začetku ustavne dobe in nazadnje še s tabori.

V nasprotju z revolucijo 1848 je njena komunistična soimenjakinja v letih 1941–1945 v razlagah Staneta Grande izrazito problematičen in nikakor ne enoznačen pojav. Partizansko gibanje, ki je bilo eden od njenih nosilcev, je zanj večplastno: v kolikor si je prizadevalo za uresničitev tradicionalnega nacionalnega programa, tj. oblikovanja Zedinjene Slovenije, nikakor ne zasluži negativne ocene, čeprav se ob tem neogibno zastavlja vprašanje o imenitni ali zgolj mobilizacijski naravi te navezave na slovensko emancipacijsko izročilo. Granda je odločen zagovornik teze Tamare Griesser-Pečar, da je začetek naše največje tragedije – tj. državljskega spopada – treba videti v monopolizaciji nasprotovanja okupatorju, ki so jo komunisti in njihovi sopotniki dovolj uspešno izvedli že leta 1941.⁴ Nepregledne množice trupel v kraških breznicah, opuščenih rudniških jaških in protitankovskih rovih ter tisoči izgnancev in zapornikov so v tej interpretaciji le posledica brezkompromisnega vztrajanja na poti, ki je bila načrtovana v prvih mesecih okupacije. Povojna omejena in skrbno nadzorovana modernizacija socialističnega tipa, ki je nepovratno spremenila slovenski prostor (marksisti so se polastili oblasti, ko je naše ozemlje vstopilo v industrijsko dobo, ob propadu njihovega režima pa so se že nakazovali začetki informacijske epohe), je bila permanentna oblika izrednega stanja in se nikoli ni mogla preobraziti v normalnost. Še več: nekatere manifestacije komunizma v alpsko-jadranskem prostoru – npr. barbarski zažig škofa Vovka v Novem mestu⁵ –, so bile izstopajoče celo v širšem prostoru. Ogolele marksistične sheme, v katere je bila ujeta zavest "odgovornih tovarišev" na ljubljanskem poldnevniku, so vedno znova prihajale v konflikt z življenjsko stvarnostjo. Potreben je bil nov velik prelom – tako s politično ureditvijo kot z dotedanjim državnim okvirom. Stane Granda je v teh dogajanjih tudi osebno sodeloval. Leta 1991 se je aktivno postavil po robu agresiji jugoslovanske vlade in armade na slovensko državo.

Dolenjski ne velja zgolj posebna Grandova pozornost, ampak tudi njegova nikoli skaljena ljubezen. Rodnemu Novemu mestu⁶ ter bližnjim krajem

3 S. Granda, *Prva odločitev Slovincem za Slovenijo*. Dokumenti z uvodno študijo in osnovnimi pojasnili, Ljubljana 1999.

4 S. Granda, *Slovenija*. Pogled na njeno zgodovino, Ljubljana 2008, str. 212.

5 O tem tragičnem dogodku je Stane Granda leta 2004 predaval v Rimu.

6 S. Granda, J. Grobovšek, B. Radovič, P. Simič, *Novo mesto*, Novo mesto, 1996.

– Šmarjeti in Beli Cerkv⁷ (pa tudi srednjeveškemu trgu Kronovo⁸) – je posvetil pronicljive, večinoma monografske študije, ki so pripomogle k vzpostavitvi visokega standarda tovrstnih tematizacij na Slovenskem. Prav tako ni mogoče spregledati Grandovega zanimanja za usodo prostora, ki mu danes ne preveč posrečeno pravimo zamejstvo.⁹ Nasploh je treba ugotoviti, da so zgodovine ožjih območij, v katerih lahko pride do polnega izraza enkratnost človeških usod, v preteklih letih dodobra antropologizirale in modernizirale našo historiografijo. Grandova sugestivno in iskrivo napisana dela o Dolenjski, ki se odpovedujejo ustvarjanju vedno zaigranega oziroma "uprizorjenega" vtisa objektivnosti (subjekt preprosto nikoli ne more ukiniti samega sebe; celo posamezne svoje lastnosti, kot npr. pristranskost, le stežka dá v oklepaj), nagovarjajo vse in vsakogar – od raziskovalnih kolegov do domačinov, ki iščejo sledove postav in senc svojih prednikov. Zagotovo predstavljajo spomenik, ki je trdnjši in trajnejši od bron.

Granda nikoli ni skrival, da mu je pri raziskovalnem delu vzor Fran Zwitter. Zato je tudi razumljiva njegova težnja h konciznim sintezam. Pred nedavnim je objavil študijo o celotni slovenski zgodovini, ki je bila izdana tako v slovenščini kot v angleščini in pomeni obetavno napoved prihodnosti naše historiografije.¹⁰ V njej ni najti za naš čas tako značilne težnje po šokiranju, ki se izgublja v lansiranju izzivalnih tez, slonečih na zapoznelem importiranju majavih interpretativnih shem iz "velikega sveta". Zato ni čudno, da se Granda niti za trenutek ni dal zapeljati v zadnjih letih agresivno vsiljevani teoriji etnogeneze,¹¹ ki je bila k nam uvožena v ab-

surdno simplificirani obliki – brez svojega bistvenega elementa, tj. tradicijskega jedra (tako sploh ni pojasnjeno, kako so posamezna plemena v dobi najširše razprostranjene nepismenosti lahko obstajala skozi več generacij).¹² Ideologija proletarskega internacionalizma, ki se sedaj hlastno poskuša prestilizirati v najbolj ekstravagantne kvazikozmopolitske narative, zares kritičnih raziskovalcev naše preteklosti pač ne more zadovoljiti (je pa nekaterim zagotovila sedež v tej ali oni učeni družbi). Univerzalno veljavni modeli se doslej v zgodovini še niso pojavili.¹³

Stane Granda, ki prav nič ne skriva, da se upira vsem pritlehnim poskusom razslovenjanja naše preteklosti, je trn v peti vsem konjunkturističnim "opinion makerjem" na ljubljanskem poldnevniku. Mnogi od njih ga srdito – tudi skrajno poniglavo in primitivno – napadajo v medijih, ki poskušajo zaneti sovraštvo (ali vsaj nergaštvo) do slehernega vzgiba človeške veličine pri nas. Tu gre že za pravcati delirij bolesto nestrpne ambicioznosti. Nekateri dobijo peno na usta in izbuljene rdeče oči, če se govori o Slovencih v srednjem veku – medtem ko jih oznaka Slovan za ta čas ne moti, čeprav se v prostoru med Vzhodnimi Alpami in Jadranom prvič pojavi šele v 19. stoletju! Razcvet takšne zveržene in pokvečene miselnosti je tudi zakrivil, da je v naših gimnazijskih učbenikih le 23,4% prostora (tematskega besedila) namenjenega nacionalni zgodovini, medtem ko je v mnogih drugih evropskih državah ta odstotek približno dvakrat višji.¹⁴ Te nepoetične številke pričujejo, da jubilarntu, ki je enako kot njegov vzornik Zwitter občutljiv za bistvena vprašanja slovenstva, dela zlepa ne bo zmanjkalo. Priznanj za svoja prizadevanja, seveda – kakor že doslej –, ne bo deležen, spremljala pa ga bo trajna hvaležnost tistih, ki jih bo odrešil podedovanih anomalij. Ko se bodo stvari spremenile, bodo cenjeni rezultati dela, ne pa priimki, kraji zaposlitve in podobne "spremenljive konstante". Takrat ne bodo mogoče takšne nenavadnosti, kot so sedaj, ko je npr. Rajko Bratož s komaj 965 točkami po metodologiji *ARRS* in z ne posebej impresivnimi 287 bibliografskimi enotami postavljan višje (celo v SAZU!) kot Stane Granda z več kot 1200 točkami in 700 bibliografskimi enotami (prišel je le v ZRC SAZU, kjer kot "javni uslužbenec" prejema zgolj

⁷ F. Cvelbar, S. Granda (ur.), Šmarjeta in Bela Cerkev skozi stoletja. Vršenje časa okrog zgodovinskega Vinjega vrha v občini Šmarješke toplice, Šmarjeta, Novo mesto, 2007.

⁸ S. Granda, Srednjeveški trg Kronovo, v: V. Rajšp (ur.), Grafenauerjev zbornik, Ljubljana–Maribor 1996, str. 323–330. Kljub temu da je Grandova interpretacija dostopnih virov zelo prepričljiva, se Mihi Kosiju njegovega rezultata ni zdelo vredno upoštevati na zemljevidu trgov, ki ga je pripravil za 13. zvezek Enciklopedije Slovenije, Ljubljana 1999, str. 327. Nekateri medievisti pri nas očitno sploh ne upoštevajo dognanj kolegov, ki se pretežno ukvarjajo z dnu-gimi obdobji!

⁹ Prim. S. Granda, Koroški Slovenci v letu 1848/49, v: A. Moritsch, T. Bahovec (ur.), Pomlad narodov/Völkerfrühling, Celovec–Ljubljana–Dunaj 1999, str. 157–217.

¹⁰ S. Granda, Slovenija. Pogled na njeno zgodovino; isti, Slovenia. An Historical Overview, Ljubljana 2008.

¹¹ Spiritus rector uvoza teorije etnogeneze je slej ko prej Rajko Bratož, ki je imel glavno besedo pri pripravi troknjižnega zbornika Slovenija in sosednje dežele med antiko in karolinško dobo. Začetki slovenske etnogeneze, Ljubljana 2000–2002. Na njegovih straneh pa se najdejo naravnost neobgljeni poskusi fiziiranja zgodovinske stvarnosti; tako je npr. grof Salaho razglašen (str. 409 prvega zvezka) celo za karniolskega kneza, za kar v virih ni mogoče najti nobene osnove. Sredstva za naknadno ustvarjanje teoriji etnogeneze ustrezajoče slike nekdanjosti se torej ne izbirajo; gre za propagando z dobesedno vsemi sredstvi.

¹² Teoriji etnogeneze, ki se k nam uvaja kot velik novum, v velikem svetu že poteka »rok trajanja«; prim. M. Kulikowski, Rome's Gothic Wars, Cambridge 2007, zlasti 52 in sledeče.

¹³ Stane Granda je razvil samosvojo interpretacijo prvih poglavij slovenske zgodovine, ki doslej, žal, še ni vzbudila dovolj širše pozornosti. Prim. S. Granda, Zgodovina Šmarjete in Bele Cerkve, v: F. Cvelbar, S. Granda (ur.), n. d., str. 55.

¹⁴ Analizo o zastopanosti nacionalnih in drugih vsebin v slovenskih gimnazijskih učbenikih in njihovo primerjavo z istovrstnimi deli v drugih evropskih državah je pripravila mag. Andreja Valič, ki se ji za posredovane podatke najlepše zahvaljujem.

plačo za pošteno opravljeno delo, ne pa tudi kakšne neofeudalne apanaže!¹⁵

Marsikaj je danes na slovenski zgodovinski sceni narobe. Mnogokaj je demoralizirajočega. V oči npr. pade, da naš slavjenec kljub izjemni delavnosti večine odgovornih funkcij ne opravlja več.¹⁶ Toda tudi babilonska sedanost slovenske historiografije, ki se je še predobro naučila zaupati dvomljivemu

hrupu in zaničevati nevpadljivo realnost, bo lepega dne postala preteklost. Čas ji bo neizprosen sodnik. Takrat bo tudi delo Staneta Grande deležno zasluženega priznanja, drugi, ki se nam na tak ali drugačen način ponujajo za večne sopotnike, pa bodo končno pravično stehtani – in najdeni prelahki.

Igor Grdina

Opomba urednika:

V besedilu avtor izraža svoja osebna mnenja, ne mnenja uredništva.

¹⁵ Primerjava med obema zgodovinarjema je posebej kričeča zato, ker je akademik prof. dr. Rajko Bratož doslej vrsto let povsem neuspešno vodil ustvarjanje sintetične študije o slovenski zgodovini, medtem ko je Stane Granda uspel napisati in izdati njen pregled tako v materinščini kot v angleškem prevodu!

¹⁶ Prim. F. Kresal, Stane Granda – šestdesetletnik, Prispevki za novejšo zgodovino XLVIII, 2008, št. 1, str. 180–182.